

Ninna Nyberg Sørensen

Den globale familie

– opløsning eller transnationalisering af familien?

Migration har det med at bringe nostalgiske forestillinger om hjemlandet op hos migranter såvel som forskere, ikke mindst om familien.

I modsætning til mænds migration, der oftest ses som en naturlig forlængelse af deres forsørgerrolle, ser mange feminiseringen af international migration som en potentiel trussel mod familien med omsorgssvigt og familieopløsning til følge. Men at migration ændrer, omprioriterer og omorienterer familierelationer og funktioner betyder ikke, at familier bryder sammen. I det omfang det er tilfældet, er kvinders migration ikke nødvendigvis årsagen dertil.

Göran Therborn beskriver i sin seneste bog ændringer i familieinstitutionen gennem det 20. århundrede (Therborn 2004). Han anlægger et globalt historisk og sociologisk perspektiv på familien og viser, at udviklingen i forskellige, territorielt afgrænsede geo-kulturelle familiesystemer ikke har været evolutionær, og at der trods omfattende ændringer i familieinstitutionen ikke er empirisk belæg for at erklære det post-familiære samfund. Therborns globale perspektiv refererer til sociale fænomeners forbundethed, variation og interkommunikation, som sættes i modsætning til mere universalistiske og uni-lineære forståelser af social udvikling. Analysen inddrager migrationsbevægelsernes indflydelse på familiens udvikling, men beskæftiger sig primært med hybride/kreolske familieformer, der er opstået som følge af massive befolkningsvandring fra f.eks. Afrika til Amerika¹. På grund af den territorielt afgrænsede optik omfatter Therborns analyse kun i ringe grad transnationale familier, hvis relationer og funktioner *ikke* udfoldes inden for specifikke geo-kulturelle rum, men snarere på tværs – og på trods – af nationalstatslige grænser.

Formålet med denne artikel er at supplere den demografiske og sociologiske familie-teoretiske diskussion med det transnationale perspektiv. Ifølge Vertovec (2004), har de fleste transnationale praksisser deres oprindelse i familien. I det omfang transnationale familieprocesser og relationer mellem individuelle familiemedlemmer udgør fundamentet for andre former for transnationale sociale processer, vil et fokus på familien altså kunne bidrage til forståelsen af, hvorvidt og hvorfor migranter udvikler og vedligeholder transnationale relationer (Basch et al. 1994:238).

Artiklen fokuserer på kontinuitet og forandring i familien som relations- og funktionsrum. Det er hensigten at analysere og diskutere transnationalt familieliv i forhold til tre hovedspørgsmål. Det første spørgsmål drejer sig om, i hvilket omfang feminiseringen af international migration rent faktisk medfører nye og distinkt anderledes familieformer. Det andet omhandler baggrunden for og konsekvenserne af rumlige brud mellem ægtefæller og forældre/børn. Endelig søger artiklen afslutningsvist at forholde sig til, hvordan transnationalt familieliv generelt forstås og diskuteres, og hvilke alternative angrebsvinkler man kunne forestille sig. Udgangspunktet for analysen er en igangværende undersøgelse af colombianske og dominikanske migranternes transnationale relationer mellem Europa og hjemlandene². Jeg har valgt at bygge analysen op omkring fem eksemplariske cases. Disse er ikke *repræsentative* i sociologisk forstand, men *repræsenterer* forskellige migrationsstrategier, der på hver sin vis udfordrer konventionelle antagelser omkring migration og familien.

Feminiseringen af international migration og transnationale familierelationer

International migration er en konsekvens af globalisering, og stigningen i international migration opfattes generelt som en effekt af globaliseringens øgede hastighed og globale spredning. Aktuelle migrationsbevægelser fra fattige og/

Ninna Nyberg
Sørensen
Ph.D., afdelingsleder
ved Dansk Institut
for Internationale
Studier (DIIS).
E-mail: nns@diis.dk

eller konfliktramte lande er blandt andet en konsekvens af globale processers manglende evne til at udligne sociale, politiske og økonomiske uligheder. Globaliseringen har endvidere medført en stigende kompleksitet i migrationspraksiser og erfaringer, der blandt andet manifesterer sig i, at traditionelle migrationsdestinationer afløses af nye, at migranternes klassebaggrund bliver mere differentieret, og at international migration i stigende omfang informaliseres og feminiseres. For colombiansk og dominikansk migration har dette udmøntet sig i, at stramninger i nordamerikansk migrationslovgivning har fået flere til at søge mod Europa. Samtidig har migranternes klassebaggrund udviklet sig fra en tidlig højere middelklasse migration i 1970'erne og 80'erne til en arbejder- og lavere middelklassmigration op gennem 1990'erne, til i dag at omfatte migranter fra stort set alle samfundslag. Endvidere kommer mange af disse migranter til Europa ad uformelle kanaler, hvor de i vidt omfang finder beskæftigelse på det uformelle arbejdsmarked. Endelig domineres visse migrationsbevægelser af kvinder. Dette er tilfældet for latinamerikansk migration til Europa (Sørensen 2002).

Feminiseringen af international migration har medført en fornyet migrationsteoretisk interesse for familien, blandt andet udmøntet i analyser af transnationalt moderskab (f.eks. Hondagneu-Sotelllo og Avila 1997), transnational barndom (f.eks. Salazar Parreñas 2003) og senest transnationalt faderskab (Pribilsky 2004). I disse analyser defineres familien generelt enten i forhold til de forskellige *relationer*, som familien omfatter, f.eks. husholdet, tætte familiemedlemmer, der ikke nødvendigvis bor sammen, eller dybere genealogiske slægtskabsrelationer, eller i forhold til de *funktioner*, familien varetager, f.eks. socialisering, regulering af seksualitet, arbejde og konsumtion, og omsorg. Feministiske analyser har derudover defineret familien som en "konnet" enhed for social og kulturel reproduktion eller et rum for "kønnede" sociale relationer (Anthias 2000).

Forestillingen om familien som en samboende enhed giver forskellige analytiske problemer inden for migrationsforskningen og har blandt andet været medvirkende til bekymringen for familierelationers fremtid. Såvel stort anlagte nyhedsreportager som forskningsrapporter har påpeget, at stigningen i opløste ægteskaber, mænds alkoholisme, teenagegraviditeter, børns indlærings-

vanskeligheder, kriminalitet og i værste fald selvmord, kan forklares med henvisning til adskillelsen af familiemedlemmer på grund af migration (for en opsamling, se Hochschild 2003). Henvisninger til omkostningerne for familiemedlemmer har især været fremhævet i analyser af effekten af kvinders, ikke mindst mødres, migration (for en kritik se Gambourd 2000, Salazar Pareñas 2003). Transnationale migrationsstudier har ikke desto mindre stillet spørgsmålstegn ved, hvorvidt én eller begge forældres migration nødvendigvis fører til problematiske familierelationer. Samtidig kritiseres mere konventionelle analyser for at overse kompleksiteten i mænds og kvinders mobilitet; kvinder, mænd og børns reaktioner på mobilitet, og mangfoldigheden af måder hvorpå migration ændrer, omorienterer og omprioriterer ægteskabelige eller forældre-børn relationer i det transnationale sociale rum (Pribilsky 2004:315).

I et forsøg på at videreudvikle forståelsen af migrationens betydning for familien beskriver Peggy Levitt og Nina Glick Schiller (2004) transnationalt familieliv som social reproduktion på tværs af nationalstatslige grænser. Andre definerer transnationale familier som familier, der lever kortere eller længere tid adskilt fra hinanden, men alligevel holder sammen i en fælles forestilling om enhed og kollektiv velfærd, en proces de kalder "familieskab på tværs af grænser" (Bryceson og Vuerela 2002). Transnationale familier må nødvendigvis forholde sig til flere forskellige bosteder, identiteter og loyaliteter. Som andre familier er transnationale familier ikke biologiske enheder *per se*, men sociale konstruktioner eller "forestillede fællesskaber". Og som andre familier må transnationale familier forholde sig til ulighed i enkeltmedlemmers sociale positioner, herunder forskelle i adgang til mobilitet, ressourcer; social, kulturel og økonomisk kapital, og livsstile (Bryceson og Vuerela op sit:3-7). Endelig kan de sociale kræfter, der holder transnationale familier sammen, være stærkere end legale og fysiske barrierer, som påvist af Herrera Limas studie af transnationalt familieliv mellem Puebla-Tlaxcala provinsen i Mexico og New York City. Her holdes transnationale familier sammen af vidtforgrene sociale netværk, hvis funktion er at udgøre et flydende kontinuum, inden for hvilket spredte familiemedlemmer knytter følelsesmæssige og økonomiske bånd, så vel som af moderne kommunikationsmidler og lejlighedsvis rejser mellem sender- og destinationslande (Herrera Lima 2001:91).

At forlade sit hjemland betyder altså ikke nødvendigvis et radikalt brud med de familiemedlemmer, der bliver tilbage. Tværtimod kan det ofte være hensynet til de tilbageladte, der overhovedet får migranter til at risikere store summer og måske ligefrem at sætte livet på spil i forsøget på at nå Europas forjættede kyster (Goytisolo 2004, Sørensen 2000). På samme måde kan migration i lige så høj grad være grundet i et ønske om at gøre livet muligt i hjemlandet som at starte et nyt liv et andet sted. Men da de fleste kønskonstruktioner placerer kvinder i en afhængig position i forhold til mænd og børn, vil jeg hævde, at det ikke er ligegyldigt for forestillingerne om migrations årsager og konsekvenser, *hvem* der migrerer, og *hvor* de migrerer fra/til.

Da teoretiske antagelser er ligeså stedbundne som empiriske udfald, er vi derfor nødt til at spørge, hvorvidt – og i givet fald hvordan – latinamerikansk migration til Europa adskiller sig fra den latinamerikanske migration til USA, som hovedparten af transnational migrationsteori bygger på? Vi må dels kigge på, hvad der betinger feminiseringen af migration fra visse latinamerikanske lande (Ribas-Mateos 2000), dels inddrage inkorporeringen af migrantkvinder i særlige sektorer i forskellige europæiske lande (Anthias 2000). Endelig må vi se på USA og forskellige europæiske landes migrationsregimer. Hvor USA fortsat har accepteret en om end begrænset indvandring fra Latinamerika, har Europa, bortset fra familiesammenføring, asyl og arbejdskontrakter i service-sektoren, været lukket for legal migration siden begyndelsen af 1970'erne.

En stigning i andelen af kvindelige forsørgere i Latinamerika og muligheden for kontrakter i servicesektoren i Europa forklarer i nogen grad, hvorfor der er flere kvindelige end mandlige migranter fra Latinamerika i de fleste Europæiske lande, og hvorfor deres arbejdsmarkedstilknytning primært skal findes i funktioner som hushjælp, børnepasning, ældrepleje og, i nogen mindre grad, sex-industrien. Dette er yderligere arbejdsfunktioner, der grundet lange og skæve arbejdstider – og ofte forbundet med at bo under samme tag som sin arbejdsgiver – begrænser mulighederne for at leve et efter europæiske standarder "normalt" familieliv. Ikke desto mindre er migrantkvinders arbejde med til at transformere kvindeligt omsorgsarbejde fra ulønnet familiearbejde til lønarbejde, der gør det muligt for de kvinder, der udfører det, at forsørge deres familie i hjemlandene³.

Skønt kvindelige migrantarbejdere kan have stærke transnationale familie-bånd og være den primære forsørger for efterladte familiemedlemmer (Anthias 2000, Gambourd 2000, Sørensen 2005), medvirker stramme europæiske migrationsregimer og et meget seggreget arbejdsmarked dels til at begrænse "familieskab på tværs af grænser", dels til at skabe nye og anderledes familierelationer. Disse kan omfatte "ægteskab med henblik på opholdstilladelse" (at gifte sig med en europæisk statsborger for at få indrejsevisum) eller ægteskab med en europæer for at legalisere en udokumenteret migrantstatus (Brennan 2003). Og ligegyldigt om latinamerikanske migranter gifter sig med europæere af kærlighed eller for at opnå indrejse- eller opholdstilladelse, lægger disse relationer op til nye former for transnationale familierelationer, for hvilke hjemlandet ikke nødvendigvis vedbliver at være den primære reference. Vi må derfor definere, hvad vi mener med "transnationale familier". Omfatter begrebet f.eks. kun familiemedlemmer fra det oprindelige hjemland (som den transnationale litteratur ofte har som implicit forudsætning)? Først da kan vi sige noget om, hvorvidt transnationale familieformer er fundamentalt anderledes end andre familierelationer eller snarere er grundet i familiebaserede overlevelsestrategier på tværs af internationale grænser.

At transnationale familierelationer kan referere til flere forskellige oprindelses- og destinationslande illustreres af Lourdes⁴, som i en alder af

nitten år migrerede til Holland i 1988. Lourdes' rejste ifølge egen selvforståelse "legalt" ind i Holland, da en dominikansk kvinde med hollandsk statsborgerskab – for "et mindre beløb" – opgav Lourdes som sin biologiske datter i familiesammenføringspapirerne. Lourdes efterlod to små børn i sin søsters varetægt. Da de hollandske migrationsmyndigheder senere fandt ud af, at familiesammenføringsgrundlaget ikke var i orden, mistede Lourdes sin opholdstilladelse og måtte starte forfra på at legalisere sin status. Hun fandt kontraktarbejde som rengøringshjælp, hvor hun arbejdede syv måneder, inden hun tog tilbage for at ordne sine egne og begge sine børns migrationspapirer. Da hun vendte tilbage til Holland, blev hun som enlig mor til to mindreårige børn berettiget til social bistand. Senere fandt hun arbejde på en fabrik og blev gravid med en dominikaner bosat i Holland.

Lourdes mødte sin nuværende mand – søn af en indisk migrantfamilie i Tyskland – i midten af 1990'erne. Hans familie var rejst tilbage til Indien, han selv til Holland, hvor han havde opnået statsborgerskab. I 1998 rejste Lourdes og hendes mand sammen til den Dominikanske Republik med henblik på at bosætte sig. Manden var positivt indstillet på at opbygge et nyt familieliv der, men efter få måneder måtte Lourdes sande, at hun havde boet for længe i Holland til at kunne leve med hjemlandets ringe sociale og uddannelsesmæssige forhold. Efter fire måneder var familien tilbage i Holland.

Gennem årene har Lourdes sørget for en søsters, en tantes og en kusines migration til Holland. Hun har stadig en bedstefar, en far, og fire brødre i den Dominikanske Republik, som hun lejlighedsvist sender penge til. Familien i Indien er efter deres vellykkede migration til Tyskland blevet rimeligt velhavende og har ikke behov for økonomisk hjælp. Tværtimod sender de af og til et mindre beløb til Holland, ikke mindst efter Lourdes i 2002 fødte deres barnebarn. Skønt Lourdes finder livet i Holland besværligt, har hun opgivet tanken om at vende tilbage til den Dominikanske Republik og ansøger aktuelt om Hollandsk statsborgerskab. Lourdes vedligeholder altså relationer til sin familie i den Dominikanske Republik, men hendes transnationale familierelationer omfatter også familiemedlemmer i andre sender- og modtagerlande, og hendes børn har forskellige statsborgerskaber.

Andre migranter har helt afbrudt forbindelsen til hjemlandet. Det gælder f.eks. Coco, der som niårig migrerede til USA, og som voksen har boet i forskellige europæiske lande, inden han i 1999 kom til Danmark. Coco var kun tre år, da hans mor i de tidligere 1970'ere blev mobiliseret af den første dominikanske mas-semigration til New York City⁵. Hendes økonomiske situation var efter skilsmissem fra Coco's far gået støt ned ad bakke, og da rygterne om rigeligt og velbetalt fabriksarbejde i New Yorks tekstilindustri nåede den Dominikanske Republiks nordlige provinsbyer, efterlod hun sin søn i bedsteforældrenes varetægt, hvor han voksede op, indtil han seks år senere blev genforenet med moren i Queens. I løbet af få år lykkedes det Cocos mor at avancere fra enlig mor med fabriksarbejde til amerikansk statsborger i en vellønnet stilling som

IT-konsulent. Da Coco var 21, tog han på sit første – og hidtil eneste – familiebesøg i den Dominikanske Republik. Det blev en chokerende oplevelse, hvor han måtte sande, at han ikke alene blev opfattet som migrant på grund af sin hudfarve og sit spanske sprog i New York, men også i hjemlandet behandlede familien ham som en fremmed.

Tilbage i New York færdiggjorde Coco sin uddannelse og fik arbejde som pædagog. I fritiden begyndte han at opbygge en karriere som discjockey, inden han som mange andre unge begyndte at rejse til udlandet, blandt andet Spanien, Holland, Italien og Norge, hvorfra han altid vendte tilbage til sin "base" i New York efter 3-6 måneders udlandsophold. Under opholdene i Europa overskred han flere gange udløbsdatoen for sit turistvisum og arbejdede uden arbejdstilladelse. Hans ophold i Norge resulterede i en søn, der blev født, efter han forlod landet.

I 1998 mødte Coco en dansk kvinde i New York. De rejste sammen til Danmark, hvor hun blev gravid. På grund af Cocos lovende karriere blev parret enige om, at han skulle tage tilbage til New York og hun følge efter, så snart barnet var født. Men livet med et lille barn i New York blev ikke, hvad den danske kæreste havde forestillet sig, og hun vendte endnu engang næsen mod København, efterfulgt af Coco, der i december 1999 steg ombord på et fly med planer om at blive seks måneder i Danmark. I løbet af et par måneder fandt han imidlertid et rengøringsjob, giftede sig med sin danske kæreste – blandt andet for at sikre sin opholdstilladelse – og gik igang med et integrationsprogram på et uddannelsescenter for indvandrere. Gennem dette program lykkes det ham at komme i praktik inden for sit fag, at gå over i en stilling som vikar, og endelig at blive ansat som fritidspædagog. For tiden bor Coco med sin kone og sin datter i København. Han vedligeholder kontakten til sin mor, søster og andre familiemedlemmer i New York, men har ingen kontakt til familiemedlemmer i den Dominikanske Republik. Da jeg interviewede ham i sommeren 2004, fastholdt han, at han ikke sender penge til sin familie. Men faktisk sender han børnepenge til Norge, ligesom han lejlighedsvist besøger sin søn der.

Lourdes og Coco lever begge, hvad vi kunne kalde et transnationalt familieliv og vedligeholder relationer – økonomiske såvel som emotionelle – til familiemedlemmer i andre lande. Disse familiemedlemmer bor ikke nødvendigvis i det oprindelige hjemland, men lever spredt i flere forskellige nationalstater og har forskelligt statsborgerskab. Deres aktuelle familierelationer er tilsyneladende hverken mere eller mindre harmoniske end andre familiers, men snarere kosmopolitiske i deres (kerne-)familiers sammensætning, og de afviser unostalgisk, at det sted, de blev født og voksede op, nødvendigvis er det bedste sted at udfolde deres familieliv.

Rumligt opdelte familierelationer

Den transnationale litteratur fokuser generelt på migranternes evne til at vedligeholde familierelationer på tværs af grænser via en konstant cirkulation af familiemedlemmer. Heroverfor påpeger den aktuelle debat omkring "globale omsorgskæder", at den fysiske adskillelse af ægtefæller, og især adskillelsen af forældre og børn, der er ladet tilbage i andres varetægt, kan være problematisk. Begrebet om globale omsorgskæder tager udgangspunkt i forhold i såvel sender- som destinationslandene. Øgede indkomstforskelle mellem fattige og rige lande, blokerede muligheder for social mobilitet og stigningen i antallet af enlige kvindelige forsørgere i udviklingslandene medvirker til at feminisere migration. Samtidig er behovet for "omsorgs-arbejdskraft" steget, i takt med, at europæiske (og nordamerikanske) kvinder er kommet ud på arbejdsmarkedet. Som i konventionel push-pull migrationsteori skubbes kvinder fra udviklingslandene altså ud på det globale arbejdsmarked af behovet for at opfylde deres (ene-)forsørgerfunktion. På den anden side tiltrækkes de af efterspørgslen på barnepiger, rengøringsassistenter, ældreplejere og andre omsorgsfunktioner i vestlige samfund. Men i modsætning til anden vandrende arbejdskraft skaber omsorgsarbejdskraften "globale omsorgskæder", idet de omsorgs- og omhedsfunktioner, der normalt associeres til rollen som kone og mor, overføres fra fattige til rige lande (Hochschild 2000, Ehrenreich og Hochschild 2003). Det omsorgsarbejde, migrantkvinder udfører i destinationslandene, medfører endvidere et potentielt "omsorgstab" og "omsorgstømte" familier i udviklingslandene.

I et lignende forsøg på at formulere en generel teori om globale kulturelle processer, men uden at lægge ansvaret for familieopløsning på migrantkvinder, hævder Arjun Appadurai, at globale diasporaer generelt påfører familien, og især kvindelige familiemedlemmer, store byrder. Kvinder bærer hovedparten af byrden af det "deterritorialiserede" familieliv, fortsætter Appadurai, fordi de som bærere af traditionelle familietilhøringspolitikker bliver udsat for kritik og vold fra mænd, der ofte selv er splittede mellem kulturel arv og nye muligheder i for-skellige og skiftende kulturelle rum. Ligeegyldigt hvor meget spredte familiemedlemmer "nyder frugten af nye indtjeningsmuligheder og adgang til kapital og teknologi", må de "udleve disse nye etnoskabers ønsker og fantasier, mens de samtidig reproducerer familien som et kulturelt mikro-kosmos" (Appadurai 2003:43, min oversættelse).

Men migration medvirker ikke alene til at reorientere og stille spørgsmålstegn ved traditionelle kønsroller, familieværdier og familiefunktioner. Som blandt andet Therborns (2004) omfattende sociologiske studie påpeger, dækker familiebegrebet over en mangfoldighed af opfattelser af relaterethed og forbindelser, herunder matrifokale hushold med kvindelige overhoveder. Også min egen forskning i latinamerikansk migration har peget på udbredelsen af modercentrerede familier blandt fattige og marginaliserede befolkningsgrupper: Her udgør bånd mellem mødre og deres børn den følelsesmæssige og

økonomiske kerne, og relationer mellem og kvinder og mænd er ikke nødvendigvis centrale eller nødvendige, hverken for opfostringen af børn eller for familieinstitutionen som sådan. På trods af de fleste latinamerikanske landes privilegering af maskulinitet over femininitet, der pr. definition tillægger mænd rollen som familieoverhoveder, er kvindecentrerede familieformer udbredte i regionen – enten på grund af en kulturelt betinget værdisætning af moderskab eller som reaktion mod fattigdom og eksklusion⁶. Skønt kulturelle opfattelser af familien varierer i Colombia og den Dominikanske Republik (både mellem og inden for de to lande), er begge årsager til kvindecentrerede familier til stede.

Denne påstand kan illustreres af casen om Maria, som blev født i Cali, Colombia, i 1961. Maria voksede op hos sine forældre, der begge var ansat ved jernbanen. Da hun i begyndelsen af 1980'erne giftede sig, flyttede hun med sin mand i en mindre lejlighed. Her blev hendes datter, Lupe, født. Ægteskabet holdt til 1986, hvor Marias separation faldt sammen med hendes fars død. For at støtte moren – men også for at moren kunne passe Lupe, mens Maria gik på arbejde – flyttede Maria tilbage til morens hus. I løbet af de følgende år lykkedes det Maria at spare penge nok sammen til at købe sit eget hus, tæt ved morens.

Omkring 2000 besluttede Maria at forlade Colombia til fordel for et hvilket som helst land uden borgerkrig og med ordentlige lønninger. Hun kontaktede en lokal kvinde, der var kendt for at "arrangere" rejser til Europa. Pengene til at betale den kvindelige "agent" blev skaffet via et lån i huset. Hun forlod Cali med bus i april 2001, rejste med fly fra Bogota til Madrid, hvorfra hun tog toget til La Spezia i Italien. "Pakkeløsningen" inkluderede både et sted at bo (i en lejlighed ejet af en dominikansk kvinde, der havde gjort det til sin levevej at leje ud til ny-lygt ankomne migranter), og det første arbejde (at passe en ældre italiensk kvinde)⁷. Efter to måneders ansættelse fandt hun et bedre lønnet job i en restaurant, hvor hun mødte sin nuværende kæreste og samboer. Fordi han betalte huslejen og de øvrige husholdningsudgifter, lykkedes det Maria at tilbagebetale sin gæld i Colombia i løbet af de første fire måneder i Italien. Efter yderligere otte måneders arbejde havde hun penge nok til at sponsorere datterens migration.

Ifølge Maria er migrantkvinder tvunget til at indgå relationer til italienske mænd. De to andre alternativer – at være fuldtids stuepiger med bopæl hos arbejdsgiveren eller at lade sig engagere i sexindustrien – er blindgyder, hvis man ønsker at legalisere sin status eller bringe flere familiemedlemmer til Italien. Det er også bofællesskabet med den italienske kæreste, der gør det muligt for Maria og Lupe at sende omkring 600 Euro hver måned til Marias mor. Andre 200 Euro bliver brugt på udlandstelefoner. Hjemme i Colombia bruger Marias mor pengene fra Italien til at bygge endnu en etage på sit hus. Planen er at skabe en varig indtægtskilde via udlejning af etagen. Giftermål med den italienske kæreste er ikke en del af Marias fremtidsplaner. Hun forestiller sig at

vende hjem til Colombia om et par år. For at realisere denne plan må Lupe dog blive i Italien. Både Maria og Lupe sætter hver måned penge til side til udbetalingen på et forretnings-lokale, hvor de vil åbne et *locutorio*, dvs. en telefon- og pengeoverførselsforretning for migranter. Mor og datter forestiller sig, at overskuddet fra forretningen skal sikre Lupe et bedre liv i Italien. Men det skal også generere et overskud, som Maria og hendes mor kan leve af i Colombia.

Familien Mejia er et andet eksempel på kvindecntreret familiemigration. Da jeg i september 2002 mødte familien i Madrid, var ikke alene familiens initiativmigrant, Josefina, men også hendes højgravide søster Celia og dennes colombianske mand, hendes mor Magaly, Josefinas søn fra et tidligere colombiansk ægteskab og Josefinas nye spanske mand tilstede i lejligheden. Josefina og Celia voksede begge op i en modercentreret familie, da Magaly i en alder af 20 år blev forladt af sin mand/pigernes far. Da døtrene blev gamle nok til at bidrage til familieøkonomien, begyndte de tre kvinder at spare op til et hus, som de byggede i Medellin i begyndelsen af af 1990. Ligesom sin mor, giftede Josefina sig tidligt, flyttede sammen med sin mand, fik en søn og blev forladt. Hun flyttede tilbage til morens hus. Mod slutningen af 1990erne kunne kvinderne ikke længere betale afdragene på deres boliglån, og de blev tvunget til at sælge huset.

Familiens migrationshistorie begyndte, da Josefina i slutningen af 1990erne ikke længere magtede at leve med truslerne om vold og bortførelser og borgerkrigens katastrofale følger for både den nationale og familiens økonomi. På grund af den generaliserede vold var bare det at bevæge sig rundt i byen, f.eks. til og fra Josefinas søns skole, blevet et næsten uoverskueligt puslespil, sønnen begyndte at få angstanfald, og Josefinas løn i et større kurerfirma rakte ikke til de mest basale fornødenheder. Fast besluttet på at migrere begyndte Josefina at overveje fordele og ulemper ved forskellige migrationsdestinationer. Visumregler, sprog og værdien af forskellige nationale valutaer indgik i overvejelserne: Japan var et godt bud på grund af yenen, men langt væk og vanskeligt på grund af sproget. USA var også en mulighed, ikke mindst fordi Josefinas halvbror (på farens side) allerede var migreret dertil i 1980erne. Indtjeningsmulighederne i USA var også ret gode, men på den anden side var det blevet svært at få visum og endnu sværere at få arbejdstilladelse. Costa Rica kunne udover det fælles sprog tilbyde et mere fredeligt og sikkert miljø end Colombia, men hvorfor tage til et andet tredjeverdensland? Og så var der Europa. En moster migrerede til Sveits i midten af 1980erne, og Josefina vidste fra et tidligere besøg, at leveomkostninger var meget høje der. Spanien kunne derimod tilbyde et fælles sprog og lave leveomkostninger og nok så vigtigt muligheden for indrejse uden visum⁸. Efter en kort "test-rejse" sammen med Celia, der var ansat i det Colombianske luftfartsselskab Avianca med adgang til bonusrejser, besluttede Josefina sig for Spanien. Tilbage i Medellin solgte hun de fleste af sine ejendele, inden hun i april 2001 efterlod sin søn hos Magaly og rejste til Spanien for at finde arbejde.

Josefina begyndte sin migrant-karriere i Madrid som salgsagent for et colombiansk tekstilfirma. Senere fandt hun job i et cafeteria og supplerede sin indtægt ved at distribuere informationsmateriale for et computerfirma i fritiden, inden hun igen blev salgsagent for et spansk firma. I Josefinas tilfælde viste det sig at være langt vanskeligere at finde et ordentligt sted at bo end at finde et arbejde. De fleste udlejere bakkede ud, så snart de hørte, at Josefina var colombianer. Heldigvis – og muligvis en smule strategisk – mødte Josefina en 10 år ældre spansk mand, som hun giftede sig med, og som underskrev lejekontrakten for en lejlighed, de begge flyttede ind i. Skont ægteskabet legaliserede Josefinas migrantstatus, var det især det at få adgang til en ordentlig lejlighed, der opfyldte Josefinas umiddelbare behov: at få sin søn til Spanien. I december 2001 blev sønnen fulgt til Madrid af Magaly.

Hjemme i Colombia fortsatte Celia sit arbejde som stewardesse for Avianca. For at optjene flere bonuspoint – en nøglefaktor i familiens migrationsstrategi – flyttede hun fra Medellin til Bogota og kunne hermed skifte indenrigsruterne ud med de længere udenrigsruter. Da hun i efteråret 2002 var 8 måneder henne, besluttede hun og hendes mand at tage til Madrid, både for at besøge Josefina og Magaly, men også for at sikre det kommende barn dobbelt spansk-colombiansk statsborgerskab. Parret planlagde at vende tilbage med deres barn efter fødslen, men som Celia forklarede, var det vigtigt for hende, at hendes barn – en spansk statsborger af fødsel – havde muligheden for at komme ud af Colombia, såfremt situationen blev værre⁹.

Skont Josefina i Madrid, i modsætning til Maria i Italien, valgte at gifte sig for at legalisere sin status, fremgår det af begge cases, at de blev forladt af deres børns fædre, *inden* de besluttede at migrere. Børnene blev efterladt i en relativt begrænset periode hos deres bedstemødre, kvinder der allerede inden migrationen deltog i børnenes opdragelse. Taktiske relationer blev etableret til europæiske mænd, enten for at øge pengeoverførsler til hjemlandet, for at opnå legalt ophold eller for at finde en ordentlig bolig. Legal opholdstilladelse og de rettigheder, der er forbundet hermed, kan i visse tilfælde sikre rotationsmigration. Det er eksempelvis tilfældet, når Maria bruger sin opholdstilladelse til at blive familiesammenført med sin datter, der forventes at overtage forsørgerbyrden, så Maria selv kan rejse hjem. I andre tilfælde flytter hele familier til et andet land, hvilket meget vel kan blive udgangen på familien Mejias kvindelcentrerede migrationsstrategi. Disse kvinders hverdagstaktiske handlemåder skal naturligvis ses i forhold til deres strukturelle position i Europa. Denne position er baseret på det mentale billede af latinamerikanske kvinder, som nogle ofte ældre og ikke specielt attraktive europæiske mænd bærer, mænd der måske/måske ikke udnytter disse kvinders sårbare position; men også på disse kvinders samtidige brug af selvsamme mænd i deres forsøg på at overskride strukturelle barrierer.

Men der er også utallige eksempler på længerevarende adskillelse af familiemedlemmer med følelsesmæssige omkostninger til følge. Det har f.eks. væ-

ret tilfældet for Fresa og hendes teenagedøtre. Fresa blev født i et af den Dominikanske Republiks marginaliserede landbrugsområder. Da hun som 13-årig blev forældreløs, tog en overklassefamilie i hovedstaden hende ind som stuepige. Skønt familien, ifølge Fresa selv, behandlede hende som én af familien, tillod de aldrig, at hun ligesom familiens jævnaldrende børn gik i skole og fik en uddannelse. Tværtimod var det hende, der lavede morgenmad til børnene, inden de gik i skole, og stod klar med sandwich, når de vendte hjem. Hun arbejdede for familien, indtil hun som 25-årig mødte en "fattig, men god og ærlig mand", som hun giftede sig, flyttede sammen, og fik to døtre med. Men som Fresa sagde, da jeg interviewede hende i Amsterdam i foråret 2003, så er det "ikke de fattiges lod at leve lykkeligt til deres dages ende". Kort tid efter den yngste datters fødsel døde Fresas mand af pludselig sygdom. Alene og uden mulighed for at forsørge sine to børn, vendte Fresa tilbage til sine gamle arbejdsgivere, som hun arbejdede for indtil 1994, hvor hun blev tilbudt et hushjælpsjob for en familie i Panama. Hun sagde ja til tilbuddet, ikke mindst fordi lønnen var det dobbelte af, hvad hun tjente i Santo Domingo, efterlod sine døtre i en barnløs svigerindes varetægt og fløj til Panama. Her arbejdede hun de to år, hendes kontrakt varede, og sendte hver måned det meste af lønnen hjem til døtrenes uddannelse og andre fornødenheder.

Tilbage i Santo Domingo genoptog hun sit arbejde for den "gamle" arbejdsgiver. Da familiefaderen i 2002 blev udstationeret i Amsterdam, blev hun bedt om at følge med ham. Hun underskrev en arbejdskontrakt (hvori det indgik, at kost og logi ville blive fratrukket hendes månedsløn) og fik med kontrakten i hånden hollandsk opholds- og arbejdstilladelse. Kort tid efter ankomsten til Holland blev den gamle patriark imidlertid syg og døde. Hans søn, som Fresa som ung havde været barnepige for, kom til Holland og overtog farens arbejde. Sønnen krævede imidlertid langt mere arbejde af Fresa, end hvad fremgik af hendes kontrakt (f.eks. at gøre rent i hans venners lejligheder). Derudover insisterede han på, at hendes månedsløn blev udbetalt på en dominikansk bankkonto. Dette arrangement sparede Fresa for indkomstskat i Holland, men betød til gengæld, at hun, hver gang hun havde brug for penge, måtte få døtrene i Santo Domingo til at sende dem via Western Union med de forsendelsesomkostninger og valutatab, det indebærer.

I foråret 2003 var Fresa opsat på at forlade sit job, men hendes opholdstilladelse var bundet til arbejdskontrakten. Hun gik derfor "i gang med at finde sig en hollænder". Året inden havde hun etableret et forhold til en noget ældre herre, men han forlod hende til fordel for en yngre – også udenlandsk – kvinde. Det havde dog ikke fået hende til at opgive håbet om at finde en hollandsk mand, gifte sig med ham og få sin egen "hollandske familie". Døtrene, der har boet det meste af deres liv hos Fresas svigerinde, opfatter nu svigerinden som deres mor. Men skønt det sårer Fresas følelser, opretholder hun en følelse af moderskab ved at være den, der betaler for døtrenes uddannelse, for at de, som hun siger, "skal have bedre muligheder end jeg har haft".

Fresas migrationshistorie er typisk for mange lavtuddannede domikanske kvinder, der er ansat som hushjælp i Europa. Mange arbejdede allerede inden migrationen som hushjælp i hjemlandet, ofte med lange perioders adskillelse fra deres børn (Sørensen 2005). Og mange enlige kvinder, fraskilte eller enker, har som enlige forsørgere valgt at migrere. Skønt de ikke alle opnår at forbedre deres egen livssituation nævneværdigt, har international migration gjort det muligt for dem at sikre deres børn en bedre opvækst i form af bedre ernæring og sundhedstilstand, bedre skoler efterfulgt af kompetencegivende uddannelser og ikke sjældent en ejerbolig finansieret af mors hjemsendte penge. Omsorgsfunktioner varetages via ugentlige telefonsamtaler, web-kamera kommunikation over internettet og måske ligefrem daglige sms-beskeder. Uden på nogen måde at forklejne de følelsesmæssige omkostninger forbundet med fysisk adskillelse af familiemedlemmer, vil jeg hævde, at debatten om globale omsorgskæder ikke er tilstrækkeligt opmærksom på, hvad alternativet havde været, hvis mor var blevet hjemme¹⁰. Begreberne om "globale omsorgskæder" og "omsorgstab" kommer hermed til at overse, at omsorg og moderkærlighed også kan forvaltes på andre måder¹¹.

Migration medvirker potentielt til at reorientere og stille spørgsmålstejn ved traditionelle kønsroller og ideologier. Samtidig politiseres den kulturelle reproduktion af de intime sfærer, f.eks. ægtefælle- og forældre-børn relationerne, gennem den kritik, som de kvinder, der efterlader deres børn, udsættes for. Men som de foregående eksempler har vist, er det ikke på forhånd givet, at den ene forælders migration nødvendigvis fører til familiens opløsning, skilsmisse, eller følelsesmæssigt forstyrrede børn. Samme resultat fremgår også af en nyere undersøgelse af mandlig migration fra Ecuador til USA og dennes indflydelse på ægteskab, delt forældreskab og familieliv (Pribilsky 2004). Dette studie, som er baseret på interview med mandlige migranter i New York og deres koner i Ecuador, bidrager ikke alene til at tilføje analysen af mænds migration et konsperspektiv, men giver også en mere nuanceret forståelse af ægtefællers forsøg på at omdefinere traditionelle kønsroller, og af hvad familieliv levet over lange distancer og lange perioder af adskilthed kan føre til.

På migrationsdestination tvinges ecuadorianske mænd til at udføre traditionelle kvindelige roller såsom madlavning og rengøring, mens kvinderne derhjemme – udover at styre investeringerne af de hjemsendte penge – langsomt overtager flere af de funktioner, mænd varetog inden migrationen. Mænds eksponering til husarbejde medfører en ny bevidsthed om forskellige arbejdsfunktioners kønnede natur. Kvinderne i Ecuador bringes ligeledes ind i nye kønnede sfærer og positioner, der tidligere var forbeholdt mænd. Graden af social kontrol ser imidlertid ud til at være forskellig. Hvor utroskab er en moralsk, om end kun sjældent økonomisk, mulighed for mænd på migrationsdestinationen, må kvinder leve med, at selv det mindste tegn på amoralsk adfærd kan blive opfanget af deres svigerforældre og videreformidlet til deres mænd i USA (Pribilsky 2004:319-322).

Hvorfor opnår kvinder, hvis mænd fortsætter i rollen som primære forsørgere, alligevel at forbedre deres position i familien? Ifølge Pribilsky skal dele af svaret findes i de kvalitative forskelle mellem intern og international migration. Når mænd migrerer internt, fastholder de ansvaret for både generering og allokering af de tjente penge. Når migration bliver transnational, bliver indtjeningen større. På grund af sit fravær får migranten derudover brug for en lokal "partner" til at administrere den økonomiske gevinst, og administrationen af remitter giver "kvinder et autoritativt sprog, hvor igennem de bedre kan gøre husholdsrelaterede krav gældende" (Pribilsky op sit:329, min oversættelse).

I Pribilskys analyse er det ikke kun forholdet mellem ægtefællerne, der forandres. Det gør begge forældres forhold til deres børn også. Argumentet er som følger: I Ecuador opbygger mødre typisk relationer til deres børn, der er baseret på "tillid", mens fædre forventes at bygge deres forhold til børnene på "respekt". Under lange perioder af fysisk adskillelse indser mænd, at hvis de ønsker at fastholde et forhold til deres børn, så er især forhold baseret på forventningen om "respekt" svære at vedligeholde over flere tusinde kilometers afstand. Afstand "får nogle hjerter til at blive kærligere", siger Pribilsky (op sit:330). Samtidig har økonomisk succesfulde migranthushold "råd til" at fritage deres børn fra at bidrage til familieøkonomien og i stedet sende dem i skole. Og den økonomiske investering i børns uddannelse er med til at transformere børn fra "økonomisk værdiløse" til "følelsesmæssigt ubetalelige", en transformation, der åbner nye muligheder for rollen som far såvel som mor (op sit:31).

Pribilskys analyse er interessant af flere grunde. Udover at vise, at den ene ægtefælles migration ikke nødvendigvis leder til familiens sammenbrud, viser analysen også implicit, at det omgivende samfunds moralske disciplinering af migrantforældre afhænger af, om det er kvinden eller manden, der migrerer. Latinamerikanske kvinders migration til Europa står på mange måder i modsætning til traditionelle normative forestillinger om familien, husmoderen og moderskab, og det vrimler med kulturelt kodede indlæg i debatten. Da kvinder opfattes som symbolske repræsentanter for nationen, er der stærke følelser i spil: inden for senderstaten, inden for det mandsdominerede samfund, og selv indenfor det transnationale samfund (Sørensen 2005). Det store spørgsmål er dog stadig, om feminiseringen af migration er årsagen til, snarere end konsekvensen af, familierelationer i opbrud. Analysen her bidrager til at vise, at skilsmisse ofte kan gå forud for, snarere end at være en følge af migration.

Endelig skal det nævnes, at flere kvindelige latinamerikanske migranter i Europa nævner vold i hjemmet som én af flere – oftest økonomiske – grunde til at migrere¹². En forlængelse af opholdet, eller en udsættelse af at vende tilbage til hjemlandet, forklares ofte med udgangspunkt i manglende mobilitet og dårlige indtjeningsmuligheder for migranter på det europæiske arbejdsmarked¹³. Andre gange refereres til fortsat politisk vold (i Colombia), og ikke sjældent også til (ægte-)mænds vold mod kvinder (i både Colombia og den Domi-

nikanske Republik). Så skønt mange kvinder migrerer med forestillingen om, at deres migration er midlertidig og har genforening med familien som det endelige mål, så er andre kvinders migration ikke altid udtryk for en familie-strategi, men er snarere et forsøg på at undslippe familien.

Konklusion

Fortalere for det transnationale perspektiv hævder, at migranter ofte interagerer og identificerer sig med flere nationalstater og/eller lokaliteter, og at de praktisser, migranter udvikler, er med til at skabe transnationale samfund [communities] (Levitt 2001) eller en ny form for transnationalt social rum (Faist 2000). Skønt transnational teoridannelse har haft som et af sine væsentlige formål at gøre op med nationalstatslig tænkning, må vi spørge, i hvilket omfang det er lykkedes? Ikke mindst fordi det empiriske forskningsfokus har været migranternes bevægelse over nationalstatslige grænser og migrantpraksissers betydning for udviklingen af sociale bånd, der knytter flere – men stadig nationalstatslige – befolkninger og samfund sammen (for en yderligere kritik, se Sørensen og Olwig 2002). For at bringe det transnationale perspektiv videre er det derfor nødvendigt at gøre op med “metodologisk nationalisme”, dvs. forestillingen om, at nationalstaten er den logiske ramme, inden for hvilken socialt liv leves (Wimmer og Glick Schiller 2003). Therborns (2004) globale analyse af geo-kulturelle familiesystemer er et væsentligt bidrag. På grund af den territorielt afgrænsede optik afløses metodologisk nationalisme dog i nogen grad af, hvad man kunne kalde, en metodisk regionalisme.

Diskussioner om, hvilke konsekvenser feminiseringen af migration har for familieinstitutionen, har generelt taget udgangspunkt i kønsrelationer inden for husholdet eller familien. Kun få analyser har inddraget statslige politikkers indflydelse på kønsrelationer på familieniveauet (men se Goldring 2001) eller følelsernes politiske økonomi (Sørensen 2005). Uden at inddrage disse forhold risikerer debatten at legitimere anklager mod migrantmødre for familiens sammenbrud og at overse de væsentlige bidrag, migrantkvinder yder til familiens opretholdelse (og ofte også til hjemlandets økonomi). Kritikken af migrantkvinders manglende evne/mulighed for at udfylde deres traditionelle moderrolle kan ydermere være med til at cementere opfattelsen af kernefamilien som den eneste løsning på de problemer, børn af transnationale familier måtte trækkes med (Salazar Parreñas 2003:52-53). Blandt problemerne i et (kerne-)familiecentreret perspektiv kan nævnes, at det er etno- eller eurocentrisk, da kernefamilien er langt mindre udbredt, end vi vanemæssigt antager (Therborn 2004). Det overser også måderne, hvorpå migranter ændrer og omformulerer betydningen af fader- og moderskab i deres forsøg på overkomme rumlig og tidlig adskillelse. Endelig overses det, hvordan migrations- og arbejdsmarkeds-politikker i sig selv bidrager til udbredelsen og arten af transnationale familier.

Ethvert forsøg på at definere transnationale familier må tage højde for så-

vel forskelle mellem forskellige nationale migrantgrupper som for sociale, kulturelle og økonomiske forskelle inden for bestemte grupper. Samtidig er det på tide at få øjnene op for, at transnationale familier ikke alene binder bestemte sender- og modtagersamfund sammen, men at nye transnationale alliancer også skabes på tværs af flere forskellige nationale, etniske, klasse- og seksuelle tilhørsforhold. Migrationsforskningen må gøre op med den form for metodologisk nationalisme, der tager for givet, at transnationale familier består af familiemedlemmer med samme nationale baggrund. En sådan metodisk nationalisme præger eksempelvis den aktuelle danske politiske debat, hvor 'transnationale familier' nærmest er blevet synonym for nogle migrantgruppers ønske om at finde en ægtefælle i hjemlandet, og dansk transnational familierpolitik er blevet synonym med 24-årsreglen.

Men også hovedparten af den transnationale familielitteratur kan kritiseres for ikke i tilstrækkeligt omfang at have gjort op med metodologisk nationalisme. Skønt flere analyser har vist, hvordan transnationale sociale rum skabes inden for – såvel som udover – internationale migrationssystemer, har analysernes fokus på relationer mellem specifikke hjemlande og migrationsdestinationer implicit introduceret en ny form for metodologisk nationalisme, hvor familieband mellem mennesker af samme nationale baggrund er de væsentligste og ofte de eneste familierelationer, der er indeholdt i begrebet om den transnationale familie. Herved overses en væsentlig pointe, nemlig at øget grænsekontrol og strammere migrationspolitik – ligegyldigt om migranter gifter sig af kærlighed eller for at opnå visum – er aktivt medvirkende til at skabe nye transnationale familieformer.

Som artiklen forhåbentlig har vist, er udviklingen af transnationale familieformer baseret på komplekse og gensidigt forbundne sociale, økonomiske og politiske processer. Nationalstatslige og overnationale politikker må inkluderes i analysen, ligesom de kulturelle og moralske værdier, der informerer disse politikker, må inddrages. Ingen i Europa så transnational migration som et problem for familien før de sene 1980'ere. Det ligger derfor lige for at antage, at ændringer i den kønsmæssige arbejdsdeling spiller en væsentlig rolle for opfattelsen af transnationalt familieliv. Som artiklens empiriske eksempler har påpeget, spiller køns- og familieideologier stadig en væsentlig rolle for, hvordan migration forstås og begrebsliggøres. For at bryde med metodologisk nationalisme og den sejlivede myte om den mandlige forsørger, må et første skridt være at anerkende migrantkvinders økonomiske bidrag til familieforsørgelsen og deres hermed forbundne omdefinering af moderskabet til at omfatte økonomisk forsørgelse (Salazar Pareñas 2003:54).

Det næste skridt kunne være at brede det analytiske felt ud til ikke blot at omhandle problemer forbundet med transnationalt moderskab, men også transnationalt faderskab og barndom. Derudover må den aktuelle bekymring omkring transnational migrations negative indflydelse på familien perspektiveres historisk. Op gennem størstedelen af det 20. århundrede blev mænds mi-

gration opfattet som et væsentligt bidrag til deres familiers velfærd, ikke mindst på grund af de økonomiske, sociale og politiske ressourcer, mænds migration gav fysisk adskilte familier adgang til (Gillis 2000). Skønt der ikke er nogen grund til at forestille sig, at transnationale mødre ikke skulle være i stand til at skaffe deres familier adgang til samme ressourcer, er der god grund til at underkaste skiftende migrations- og arbejdsmarkedspolitiske forhold en kritisk analyse, herunder de måder, hvorpå stater omdefinerer deres indbygges familierelationer (Bryson og Vuerela 2002:11).

Et væsentligt og overset politikområde er omsorgen for børn af transnationale familier (se Hochschild 2000 og Salazar Pareñas 2003). Politiske tiltag, der søger at hindre migrantmødres migration eller at få allerede migrerede kvinder til at vende hjem, vil ikke løse de fattigdoms og underbeskæftigelsesproblemer, der i udgangspunktet fik mobiliseret disse kvinder.

Goytisolo (2004) henleder opmærksomheden på en central linie i *Tusind og En Nat*: "Verden er et hus for dem, der ikke selv har et hus". Internationale menneskerettigheder og retten til asyl diskriminerer ikke desto mindre rutinemæssigt kvinder ved f.eks. ikke at inddrage vold mod kvinder i konventioner om international beskyttelse. At opgive normative og ideale forestillinger om familien som en harmonisk enhed, at være åben for at familier ikke altid består af far-mor-og-børn, der bor inden for de samme, territorielt afgrænsede geokulturer, og at anerkende at migration kan være motiveret af såvel et ønske om at bevare som at undslippe familien, kunne være et godt udgangspunkt for fremtidige analyser af transnationale familieformer.

Noter

1. Therborn opererer med fem overordnede, territorielt afgrænsede familiesystemer: Afrika syd for Sahara, Europa (inklusive bosættelser i Den Nye Verden), Østasien, Sydasien, og Vestasien/Nordafrika. Ud over disse inddrages to mellemformer, territorielt afgrænset til Sydøstasien og kreolsk Amerika.
2. Forskningsprojektet "New Landscapes of Migration" er støttet af Statens Samfundsvidenskabelige Forskningsråd og udføres i samarbejde med professor i sociologi Luís Guarnizo, UC Davis. Der er foretaget omkring 500 kvalitative interviews med colombianske og dominikanske migranter i Spanien, Italien, England, Holland og Danmark 2002-2004.
3. Trods årtiers ligestillingsdebat er det slående, at kvinders arbejde i omsorgs- og sexindustrien kun sjældent analyseres som migrantarbejde på linie med de jobfunktioner, migrerende mænd varetog i 1960 og 70'erne. Hovedparten af akademiske analyser inden for dette felt beskæftiger sig med den tvungne karakter af dette arbejde – f.eks. hele trafficking-litteraturen – skønt de fleste kvinder migrerer af samme årsager som mænd: for at forbedre deres egen og deres familiers livssituation gennem arbejde.
4. Alle personnavne i artiklen er synonymmer.
5. For en beskrivelse af forskellige dominikanske migrationsbevægelser, se Sørensen (2002).
6. For en opsummering af latinamerikanske og caribiske modercenterede familieformer, se Sørensen (2005). For en statistisk signifikant analyse af disse familiers udbredelse i Colombia og den Dominikanske Republik, se Therborn (2004), s. 186 og 300.

7. At Marias adgang til Italien faciliteres af en dominikansk kvinde viser, at transnationale netværk ikke er begrænset til den nationale gruppe. Dominikanere etablerede sig som "omsorgsarbejdere" i Italien inden Colombianere, og deres veletablerede netværk kan nu anvendes af andre nationaliteter, oftest mod et betragteligt vederlag.
8. Spanien indførte først visumtvang for colombianere i 2002.
9. Hverken Celia eller resten af familien var dog klar over, at forældre til mindreårige statsborgere ikke automatisk opnår indrejsetilladelse i Spanien, sådan som det er tilfældet i USA.
10. Se Sørensen (2005) for en analyse af dominikanske børns reaktioner på deres modres fravær.
11. Følelsesmæssige omkostninger handler ikke kun om børn, der lades tilbage. Også børn, der ledsager deres forældre til migrationsdestinationen, udsættes potentielt for følelsesmæssige problemer, der kan være forbundet med at leve mellem to kulturer, sprog, uddannelsessystemer og måder at vokse op på (Vertovec 2004).
12. Vold mod kvinder ligger uden for denne artikels rammer. Det skal dog nævnes, at forskellige statistikker anslår, at omkring 30 procent dominikanske kvinder udsættes for vold i hjemmet og at vold begået af en partner er den 6. dødsårsag blandt kvinder i alderen 15-45. Vold i hjemmet anslås at ramme omkring 40 procent af colombianske kvinder. Udover den kønsbaserede vold i hjemmet er colombianske kvinder i højere grad end mænd udsat for politisk vold begået af de forskellige væbnede aktører i den colombianske konflikt.
13. Der hersker debat om, hvorvidt det er legal status eller arbejdsmarkedsforhold, der determinerer migranters inkorporering i destinationslande såvel som migranters transnationale praksisser. Arbejdsmarkeds- og legale forhold kan næppe skilles ad. Jeg vil dog hævde, at stater i højere grad har mulighed for at kontrollere mobilitet på arbejdsmarkedet (f.eks. via politikker der enten fremmer eller hæmmer migranters ret til at søge arbejde efter deres kvalifikationer) end for at kontrollere fysisk bevægelse over statslige grænser.

Litteratur

- Anthias, F. 2000: "Metaphors of Home: Gendering New Migrations to Southern Europe". I: Anthias, F. & G. Lazaridis (eds.): *Gender and Migration in Southern Europe: Women on the Move*. Oxford: Berg Publishers.
- Basch, L., N. Glick Schiller and C. Blanc-Szanton 1994: *Nations Unbound: Transnational Projects, Postcolonial Predicaments and Deterritorialized Nation States*. USA: Gordon and Breach.
- Brennan, D. 2003: "Selling Sex for Visas: Sex Tourism as a Stepping Stone to International Migration". I: Ehrenreich, B. & A.R. Hochschild (eds.): *Global Women: Nannies, Maids, and Sex Workers in the New Economy*. Great Britain: Granta Books.
- Bryceson, D. F. & U. Vuerela 2002: "Transnational Families in the Twenty-first Century". I: Bryceson, D. F. & U. Vuerela (eds.): *The Transnational Family: New European Frontiers and Global Networks*. Oxford: Berg Publishers.
- Faist, T. 2000: *The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces*. Oxford: Oxford University Press.
- Gambourd, M. 2000: *The Kitchen Spoon's Handle: Transnationalism and Sri Lanka's Migrant Housemaids*. Ithaca and London: Cornell University Press.
- Gillis, J. R. 2000: "Marginalization of Fatherhood in Western Countries". *Childhood - A Global Journal of Child Research*, nr. 7, 2000.
- Goldring, L. 2001: "Disaggregating Transnational Social Spaces: Gender, Place and Citizenship in Mexico-US Transnational Spaces". I: Pries, T. (ed.): *New Transnational Social Spaces: International Migration and Transnational Companies in the Early Twenty-*

- first Century*. London: Routledge.
- Goytisolo, J. 2004: "Metaphors of Migration". *Keynote Speak at the World Congress on Human Movements and Immigration, Barcelona, September 2-5*.
- Herrera Lima, F. 2001: "Transnational Families: Institutions of Transnational Social Space". I: Pries, L. (ed.): *New Transnational Social Spaces: International Migration and Transnational Companies in the Early Twenty-first Century*. London: Routledge.
- Hochschild, A. R. 2000: "Global Care Chains and Emotional Surplus Value". I: Giddens, A. & W. Hutton (eds.): *On the Edge: Globalization in the New Millennium*. London: Sage Publications.
- Hochschild, A. R. 2003: "Love and Gold". I: Ehrenreich, B. & A. R. Hochschild (eds.): *Global Women: Nannies, Maids, and Sex Workers in the New Economy*. Great Britain: Granta Books.
- Hondagneu-Sotello, P. and E. Avila 1997: "I'm here but I'm there: The Meanings of Latina Transnational Motherhood". *Gender and Society*, nr. 5, 1997.
- Levitt, P. 2001: *The Transnational Villagers*. Berkeley: University of California Press.
- Levitt, P. & N. Glick Schiller 2004: "Transnational Perspectives on Migration: Conceptualizing Simultaneity". *International Migration Review*, nr. 4, 2004.
- Pribilsky, J. 2004: "Aprendemos a convivir": Conjugal Relations, Co-parenting, and Family Life among Ecuadorian Transnational Migrants in New York City and the Ecuadorian Andes". *Global Networks*, nr. 3, 2004.
- Ribas-Mateos, N. 2000: "Female Birds of Passage: Leaving and Settling in Spain". I: Anthias, F. & G. Lazaridis (eds.): *Gender and Migration in Southern Europe: Women on the Move*. Oxford: Berg Publishers.
- Salazar Parreñas, R. 2003: "The Care Crisis in the Philippines: Children and Transnational Families in the New Global Economy, in Ehrenreich, B. & A. R. Hochschild (eds.): *Global Women: Nannies, Maids, and Sex Workers in the New Economy*. Great Britain: Granta Books.
- Sorensen, N. N. 2000: "Crossing the Spanish-Moroccan Border with Migrants, New Islamists, and Riff-Raff". *Ethnologia Europaea* nr. 30, 2000.
- Sorensen, N. N. 2002: "New Landscapes of Migration? Transnational Migration between Latin America, the U.S. and Europe". I: Frederiksen, B. F. & N. N. Sorensen (eds.): *Beyond Home and Exile: Making Sense of Lives on the Move*. Roskilde: Roskilde University.
- Sorensen, N. N. & K. F. Olwig (red.) 2002: *Work and Migration: Life and Livelihoods in a Globalizing World*. London: Routledge.
- Sorensen, N. N. 2005: "Narratives of Longing, Belonging and Caring in the Dominican Diaspora". I: Besson, J. & K.F. Olwig (eds.): *Caribbean Narratives*. London: MacMillan (forthcoming).
- Therborn, G. 2004: *Between Sex and Power: Family in the World 1900-2000*. London: Routledge.
- Vertovec, S. 2004: *Trends and Impacts of Migrant Transnationalism*. Centre on Migration, Policy and Society Working Paper No. 3, University of Oxford.
- Wimmer A. & N. Glick Schiller 2003: "Methodological Nationalism, the Social Sciences, and the Study of Migration: An Essay in Historical Epistemology". *International Migration Review*, nr. 3, 2003.